

BOKANMELDELSE

Unni Espenakk

TRAS

Observasjon av språk i daglig samspill

Lesesenteret i Stavanger

ISBN 978-82-7649-072-5

141 sider

Anmeldt av Helle Ibsen ¹⁾

«Vent og se er over og ut!»

Språkkartlegging i barnehagen er mye debattert. Observasjonsmateriellet TRAS har nå kommet i ny utgave. Hvordan skal barnehager forholde seg til TRAS som kartleggingsverktøy i barnehagen?

SPRÅKUTVIKLING OG SPRÅKKARTLEGGING

Språk er et sentralt utviklingsområde i barns liv. Barn som henger etter i sin språkutvikling kan derfor lett bli hengende etter også på andre utviklingsområder. Lek, sosial omgang og læring blir vanskeligere når grunnleggende språkkompetanse mangler. Det er derfor viktig at disse barna blir fangnet opp og får den hjelpen de trenger i tide. Kunnskapsdepartementet løfter strategien: «Fang opp – følg opp» i *Læring og fellesskap* (Mld. St. 18, 2010–2011). Tidlig innsats vektlegges.

I Stortingsmelding 41: *Kvalitet i barnehagen*, foreslo Kunnskapsdepartementet å innføre krav om at barnehager skal gi tilbud om språkkartlegging av alle barn ved treårsalder. Et ekspertutvalg ble utnevnt for å vurdere åtte ulike kartleggingsverktøy, som var i bruk i norske barnehager. Deres rapport fra

arbeidet ga få holdepunkter. Konklusjonen fra flertallet var at ingen av dagens kartleggingsverktøy ble ansett som gode nok, mens mindretallet mente alle de åtte verktøyene kunne brukes i barnehagen. Debatten om språkkartlegging i barnehagen raser derfor videre. På den ene siden hevdes det at alle barn må kartlegges for å sikre at ingen «glipper». På den andre siden hevdes det at språkkartlegging medfører uheldige konsekvenser for barn. Midt i mellom står barnehagene og lurer på hva de skal forholde seg til. Dette kan i verste fall føre til handlingslammelse, noe som neppe er til barnas beste.

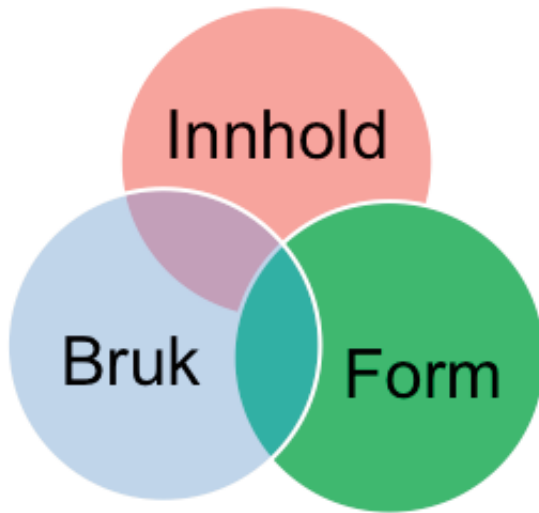
TRAS

TRAS er utviklet i et samarbeid mellom Bredtvet kompetansesenter, Statped Vest, Lesesenteret og Senter for atferdsforskning ved Universitetet i Stavanger og Institutt for spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo. TRAS er et observasjonsverktøy som brukes for barn i alderen 2-5 år. Den nye TRAS består av en fagbok, TRAS-observasjons-skjema, TRAS-skjema uten aldersinndeling, lydbok og ideperm med tiltak. I den første utgaven stod TRAS for Tidlig Registrering

¹⁾ Helle Ibsen er ansatt som faglig rådgiver/koordinator ved Språksenter for barnehagene i Bærum. Senteret er tilknyttet PPT. Helle Ibsen er utdannet førskolelærer og cand.paed.spec. Hun har tidligere jobbet i Bærumsbarnehager som assistent, førskolelærer, ekstrahjelp og spesialpedagog. Hun har vært ansatt i Bærum PPT siden 1999 og har fra 2003 deltatt i PPTs interne kompetanseseminar for språkvansker. De siste årene har hun jobbet mye med prosjektarbeid; SPRÅK 4, Språk i fokus og Språksenter for barnehagene i Bærum.

Av Språkutvikling. Nå er dette endret til *Observasjon av språk i daglig samspill*. Dette medfører en ytterligere tydeliggjøring. TRAS ikke er en test, men et verktøy for observasjon av barn i hverdagssituasjoner. Hele fagboka foreligger i CD-versjon for de som ønsker å lytte til teksten.

TRAS er delt i tre områder i overensstemmelse med med Bloom og Laheys (1978) modell om tre språkkomponenter. *Språkførståelse* handler om hva barnet begriper av begreper, sammen med språklig bevissthet. *Språkets formside* refererer til hva barnet produserer av setninger, ord og uttale. *Språk i bruk* omfatter det sosiale aspektet, kommunikasjon og oppmerksomhet. Ved å bruke TRAS og observere innen disse tre områdene kan førskolelæreren sikre at en viss bredde av barns språk blir fanget opp. En viss dybde sikres også ved at TRAS har flere observasjonspunkter innen hvert område og for hver alder.

Kapitlene i TRAS-fagboka er som før, delt i tre. Første del tar for seg hva TRAS er og hvordan det skal brukes. Det påpekes her at TRAS skal både gjennomføres og tolkes på bakgrunn av daglig samspill. Det anbefales nå å fylle ut sirkelen med blå farge for barn i alderen 2-3 år, rød farge ved 3-4 års alder og grønn farge når barna er 4-5 år. Dette kan gi et bilde av barnets språkutvikling over tid. Det er foretatt en valideringsstudie av TRAS,

der verktøyet sammenlignes med de standardiserte språktestene TROG-R og BPVS II. Studien viser at TRAS måler det den er ment å måle. Ved observasjon i naturlige situasjoner kan man altså fange opp viktige språklige elementer. Nytt er et kapittel om TRAS for aldersgruppen 0-2 år. Selv om dette ikke ligger inne i selve skjemaet, presenteres her viktige språklige aspekter man bør se etter hos barn under 2 år, både i forhold til forståelse, produksjon og bruk av språk. Omtalen av språkvansker hos barn gir barnehagepersonalet sentral informasjon om hva de skal se etter og når det kan være aktuelt å viderehenvise til andre instanser. Mestringsaspektet fremheves.

I fagbokas andre del omtales alle områdene i TRAS-sirkelen. Nå er kapitlene i større grad skrevet etter samme mal, noe som gjør teksten mer ryddig. Det er lettere å finne omtalen av de ulike observasjonspunktene, da disse er samlet i bokser for hvert kapittel. Omtalen av hvert område avsluttes med forslag til språklige aktiviteter som kan gjennomføres sammen med barna. Sammen med idepermen om tiltak til TRAS gis det mange praktiske forslag til gode språkaktiviteter man kan bruke i barnehagen.

I fagbokas tredje del finner vi flere nye kapitler, for eksempel hvordan implementere TRAS i barnehager. Førskolelærere som skal bruke TRAS må kjenne godt til barns språkutvikling, men det påpekes også at arbeid med TRAS kan gi økt kunnskap om språk. Et løft for den nye fagboka er kapitlet med ny, norsk forskning om tidlig språkutvikling hos norske barn. Språkutviklingen hos norske barn i alderen 8 måneder til 3 år er undersøkt via foreldrerapporter. I tråd med resultatene fra studien er observasjonspunkter i TRAS-sirkelen endret. Nytt er også et eget kapittel om barn med flere språk. Mangfold og flerspråklighet som ressurs løftes, sammen med viten om flerspråklige barns språkutvikling. Det gjøres rede for hvordan man kan bruke TRAS-sirkelen uten aldersinndeling for barn som er i starten av sin norskinnlæring. Anbefalingen er å gå over til TRAS med aldersmarkering når barnet har kommet skikkelig i gang med sin

norsklæring. Ellers risikerer man å under-vurdere de flerspråklige barna. Det siste kapitlet beskriver Lesefrø-prosjektet fra Stavanger, hvor både betydningen av å lese mye for barn, og hvordan bruke bøker på en god måte i barnehagen omtales. Litteratur beskrives som en kilde til språk- og begrepslæring, ikke minst for flerspråklige barn.

Det er verdt å merke seg at det er foretatt noen endringer i selve observasjonssirkelen. Disse endringene er basert på ny norsk forskning. Under det røde området Språkforståelse er punktet om nektende setninger flyttet fra 3-4 år opp til 4-5 år og kalles nå: «Forstår barnet negasjon i innføyde setninger?». I tillegg er spørsmål om kategorisering flyttet fra 4-5 år ned til 3-4 år. Punktet heter fremdeles «Kan barnet sortere ting i kategorier?» Under det røde området *Språklig bevissthet* er spørsmålet om barn kan leke/tøyse med språket endret til: «Kan barnet være med på å lage rim?». Lekeskriving er erstattet med: «Kan barnet lytte ut første lyd i ord?». Under de grønne områdene er det under *Ordproduksjon* gjort fire endringer. Om barnet bruker «fargenavn» eller «overbegrep» er flyttet opp ett aldersnivå. «Flertallsform av substantiv» og «fortidsform av verb» er flyttet ned ett alderstrinn. I tillegg er det gjort en del omformuleringer av observasjonspunktene (særlig på de blå områdene), noe som i større grad klargjør og presiserer hva man skal se etter.

TRAS I BARNEHAGEN

Barns språkutvikling vil alltid være mer sammensatt og komplekst enn at det totale bildet kan favnes i et skjema. Hensikten med å bruke et verktøy er å oppdage tidlig de barna som trenger oppfølging. Et godt verktøy bør vise både sterke sider ved barnets språkutvikling og sider som trenger styrking. Kartleggingsresultatene bør gi implikasjoner for tiltak.

Språkkartlegging i seg selv har liten verdi. Det er hva som skjer *etter* kartleggingen som betyr noe for barnet. Hvilke tiltak setter barnehagen i gang etter at kartleggingen viser at

barn har «hull» i TRAS-sirkelen? Vi kan tenke oss to scenarier:

Scenario A:

Personalet konkluderer med at det er noe «galt» med barnet, fordi det ikke er aldersadekvat i sin språkutvikling. De mener barnet må ha helt spesielle tiltak, som kun kan gjennomføres sammen med en voksen på et eget rom. Her skal de trene på det barnet ikke kan, slik at de tetter «hullene» i TRAS.

Scenario B:

Personalet ser etter kartlegging at det bør tilrettelegges for et bedre språkmiljø på avdelingen. Blant annet er et av barna ikke så glad i å bli lest for. Avdelingspersonalet ønsker i perioden fremover å satse mer på bruk av bok i barnehagen. De ser at det samme barnet fungerer meget godt sosialt og leker godt med andre barn. Personalet vil benytte denne styrken til å stimulere og tilrettelegge for leketemaer via høytlesning. Da kan alle barna på avdelingen få styrket sin språkutvikling. Etter en periode vil personalet gjøre en ny TRAS-kartlegging, slik at de kan vurdere effekten av tiltakene.

Kanskje er det frykten for scenario A som gjør mange skeptiske til språkkartlegging i barnehagen? Her handler det kanskje mer om barnehagepersonalets kompetanse enn om selve kartleggingsverktøyet. Ved å lese fagboka til TRAS, delta på kurs og gjøre egne erfaringer med TRAS-observasjoner, kan barnehagepersonale øke sin kompetanse på det språklige området. Man kan ikke fylle ut en TRAS-sirkel uten å ha lest den medfølgende fagboka! Bruk av kartleggingsverktøy fjerner ikke behovet for kompetanse. Tvert i mot trengs det kvalifiserte pedagoger for å håndtere kartleggingsverktøy og kartleggingsresultater på en forsvarlig måte. Intet verktøy blir bedre enn den som bruker det.

Å «trenere» barn i uttale, når de strever med å forstå begreper, er som å prøve å lære et krabbende barn å løpe før det kan gå. For å unngå denne typen uheldige tiltak trenger vi barnehagepersonale med både god teoretisk kjennskap til språkutvikling generelt og til det enkelte barns aktuelle språknivå. For å

bruke kartleggingsresultater på en fornuftig, hensiktsmessig og etisk måte, må pedagoger vite hva som kjennetegner en typisk språkutvikling og hva som eventuelt er avvikende. Kompetente pedagoger vil kunne håndtere kartleggingsresultater på en god måte, og iverksette tiltak for barn som er etisk forsvarlige. Kvalifisert personale i barnehagene er derfor nødvendig for å kunne fange opp og følge opp barn. Den store pedagogmangelen i norske barnehager er et alvorlig problem i så henseende.

Å anbefale pedagoger i barnehagene å benytte språkkartleggingsverktøy er ikke å undergrave eller undervurdere deres kompetanse. Hvis fastlegen vil ta en blodprøve av sin pasient er det vel ingen som mener at legen gjør en dårlig jobb, fordi han vil undersøke grundigere? Et åpent beinbrudd kan ses med det blotte øye, men av og til kan det være behov for å sjekke nærmere med et røntgenbilde. På samme måte vil selv dyktige pedagoger trenge verktøy, som hjelper dem til å gjennomføre sin jobb på en best mulig måte. TRAS kan være et slikt verktøy.

Oppsummert kan TRAS sies å ha en rekke positive trekk. TRAS-sirkelen gir et visuelt bilde av barns sterke og svake sider i språkutviklingen over tid. I tillegg favner observasjonen både bredde og dybde i barns språk. Det foreligger en egen sirkel tenkt for fler-

språklige barn, som kan benyttes når man har kjennskap til typisk flerspråklig utvikling. TRAS er tiltaksorientert, da både fagbok og ideperm presenterer adekvate tiltak. Bruk av TRAS i barnehagen kan også gi økt kompetanse om barns språkutvikling. TRAS er per i dag et av de beste og mest gjennomarbeidede språkkartleggingsverktøy for førskolebarn vi har tilgjengelig. Barnehager som benytter TRAS på en klok måte vil tjene barnets beste, både i forhold til å fange opp barn og for å følge opp barn. Det er altså ingen grunn til å vente og se når det gjelder barns språkutvikling. Tidlig innsats, er god innsats!

REFERANSER

- Bloom, L. og Lahey, M.: *Language development and language disorders*. New York, 1978.
 Mld.St. 18: *Læring og fellesskap*. Oslo, Kunnskapsdepartementet, 2010-2011.
 St.meld. 41: *Kvalitet i barnehagen*. Oslo, Kunnskapsdepartementet, 2008-2009.
 TRAS-gruppen: *TRAS - Tidlig Registrering Av Språkutvikling*. 2003.
 TRAS-gruppen: *TRAS - Observasjon av språk i daglig samspill*. 2011.
Vurdering av verktøy som brukes til å kartlegge barns språk i norske barnehager. Rapport fra Ekspertutvalget nedsatt av Kunnskapsdepartementet 2010/2011.

Helle Ibsen

Språksenter for barnehagene
 Bærum PPT, Bærum kommune
 1304 Sandvika
 Mobil: 48 27 15 94
 E-post: helle.ibsen@baerum.kommune.no